

tabla Nazării” (facs. 5, p. 275) etc. În sfârșit, asigurarea editorilor că în transcriere vor respecta „limbajul epocii” (p. IX), este dezmințită de felul în care au fost reproduse textele. O serie de particularități fonetice și morfologice caracteristice scrisului literar din prima jumătate a secolului al XIX-lea nu se mai regăsesc în transcrierile adoptate, deși figurează în original: *e* aton > *i* în *adivăr* (facs. 3, p. 273, r. 17; cf. doc. 17, p. 22: *adevăr*), *e* final > *i* în *di* (facs. 5, p. 37, r. 7; cf. doc. 35, p. 37: *de*), hiatul *ii* în *s-au priimit* (facs. 3, p. 273, r. 4; cf. doc. 17, p. 22: *s-au primit*) *u* > *o*, prin asimilare vocalică, în *să poroncești* (facs. 4, p. 274, r. 10–11; cf. doc. 20, p. 24: *se poruncește*), durificarea lui *s*, după care *e* > *ă* în *însămnați* (facs. 3, p. 273, r. 4; cf. doc. 17, p. 22: *îsemnați*), *r* moale în *lingurariu* (facs. 5, p. 275, r. 12, 19; cf. doc. 35, p. 37: *lingurar*), articolul posesiv *a* invariabil în „țigani robi *a* luminării sale... între lingurarii robi *a* ocârmuirii” (facs. 5, p. 275, r. 5–6; cf. doc. 35, p. 37: „țigani robi *ai* luminării sale... între lingurarii robi *ai* ocârmuirii”) etc.

Documentele selectate prezintă interes și prin ilustrarea modalităților de exprimare scrisă, adoptate cu aproape două veacuri în urmă în administrație. O atenție aparte merită, îndeosebi din partea literaților, cererea înaintată de comisul Dimitrie Balica Sfatului Administrativ, în care „poza romantică” a petentului („prigonit de soartă, părăsit de lume... aruncat ca de un precumplit himer pe înalta stâncă a primejdiei, privind în toată secunta peirea”) se întrecește prin felul în care acesta își manifestă entuziasmul pricinuit de dezrobirea țăganilor domnești și mânăstirești: „am zbierat cu inima de bucurie” (doc. 111, p. 110).

În concluzie, volumul conține un material lingvistic prețios, a cărui preluare de către lingvist trebuie făcută cu deosebită prudență.

ALEXANDRU MAREȘ

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

MARIUS SALA, **101 cuvinte moștenite, împrumutate și create**, București, Humanitas, 2010, 250 p.

Volumul de față deschide colecția „Viața cuvintelor”, al cărei coordonator este chiar Marius Sala, cunoscut nu numai în mediul lingvistic, ci și publicului larg prin emisiunile TV la care participă și prin cărțile sale de popularizare a lingvisticii, în special a etimologiei. Întreaga colecție este „concepută ca itinerar în lumea cuvintelor românești. În diversele volume ale acestei serii, publicul interesat ar urma să afle, de la specialiști în lingvistică, informații variate despre originea și evoluția cuvintelor românești” (p. 9).

Cartea are două mari secțiuni: *Despre cuvinte, în general* (p. 17–162), în care se prezintă cele trei etape din evoluția oricărui cuvânt, nașterea, viețuirea și moartea lui, și *Despre cuvintele românești, în special* (p. 163–228), care cuprinde o privire de ansamblu asupra originii și a istoriei limbii române și a lexicului ei. Există și o *Bibliografie selectivă* (p. 229), o secțiune intitulată *În loc de concluzii* (p. 231–236) – în care sunt propuse și rezolvate câteva teste grilă care privesc cuvinte moștenite din latină, originea îndepărtată și apropiată și limba de origine a

unor cuvinte –, precum și un bogat indice de cuvinte (p. 237–249).

Prima secțiune începe cu *Ce este etimologia?* și conține un scurt istoric al acestei științe, în care momente notabile sunt: W. Meyer-Lübke, Hugo Schuchardt, J. Gilliéron, Leo Spitzer, Walter von Wartburg, Y. Malkiel. Între problemele speciale ale etimologiei românești, M. Sala include contactele lingvistice foarte variate, situațiile de „împrumut reîmprumutat”, lipsa textelor mai vechi de secolul al XVI-lea. După etimologia preștiințifică, practică de cronicari și de Cantemir, au realizat dicționare etimologice: reprezentanții Școlii Ardelene, A. de Cihac, B.P. Hasdeu, Al. Ciorănescu, S. Pușcariu, L. Tamás. Informații etimologice există însă și în *Dicționarul Academiei*, la Tiktin, la Candrea și Adamescu, la Șăineanu, la Scriban și în DEX.

Capitolul *Certificatul de naștere al cuvintelor* este rezervat criteriilor după care putem stabili originea cuvintelor. Autorul vorbește despre *etimologia directă* și *etimologia indirectă*, atrăgând atenția, în mod plastic, asupra faptului că „în «certificatul de naștere» sunt trecuți nu numai

părinții, ci și bunicii sau strămoșii îndepărtați ai unui cuvânt” (p. 27). În stabilirea unei etimologii corecte trebuie să se țină seama de două criterii, fonetic și semantic, cu observația că, pentru schimbările de înțeles, nu există reguli la fel de stricte ca pentru schimbările de formă. Criterii suplimentare sunt: răspândirea geografică, poziția cuvântului în limbă, criteriul semantico-onomasiologic și cel istorico-social. Sunt menționate și situațiile de falsă analiză a unui cuvânt (lat. *umbilicus* a fost interpretat în română ca articolul *un + buric*) sau cele în care data de naștere a unui cuvânt nu se poate stabili.

În *Apariția cuvintelor*, sunt discutate creațiile interne (prin derivare, compunere, antonomază) și împrumuturile, acordându-se o atenție specială acestora din urmă. Autorul prezintă separat cele două posibilități de împrumut, direct și indirect. *Împrumuturile directe* sunt rezultat al contactului lingvistic sau al influenței culturale. Problemele discutate privesc: împrumuturile din latina savantă, reîmprumutarea unor cuvinte în limba din care au fost împrumutate anterior (situația schimburilor dintre franceză și engleză), bilingvismul, sterilitatea cuvintelor (lipsa derivatelor, care duce la înlocuirea cuvântului respectiv cu un împrumut), restrângerea semantică, polisemantismul, omonimia „dăunătoare”, „noutatea” împrumutului (care îl face mai atractiv), zonele de „joasă presiune” (în sinonimele care sporesc expresivitatea), „vitalitatea” împrumutului (existența unor zone mai conservatoare – terminologia corpului uman – și a unor zone deschise – moda, alimentația, comerțul, armele, bijuteriile etc.), împrumutul/calcul semantic. Lista *împrumuturilor indirecte* (numite de Al. Graur „cuvinte călătoare”) începe cu latina, din care am preluat prin diverși intermediari cuvinte ca *bielă*, *bolero* și *buletin*, *cartof*, *soclu*, *stres*, *tanti* și *mătușă*. Din greacă, au ajuns la noi *alambic*, *anșoa*, *cremă*, *persoană* și *prosop*. Din germană, am preluat indirect *aspirină*, *bivuac*, *dolar*, iar din olandeză, *buchinist*, *bulevard*, *chermeză*, *a machia*, *macrou*, *manechin*, *matelot*. Călătoriile „exotice” ale unor cuvinte îi oferă autorului prilejul de a oferi informații de bază despre limbile care stau la originea îndepărtată a acestor împrumuturi, mai ales despre limbi mai puțin cunoscute publicului larg: vechea egipteană (*alabastru*, *barcă*, *canapea*, *pahar*), ebraică (*amin*, *heruvim*, *înger*, *osana*, *scandal*), arabă (*algebră*, *algoritm*, *zero*, *cifră*), sanscrită (*benga*, *camfor*, *caravană*, *junglă*, *zahăr*), persană (*bazar*, *calic*,

cearșaf), chineză (*farfurie*, *ceai*), japoneză (*chimono*, *gheișă*, *harachiri*, *jiu-jitsu*, *samurai*), malaeză (*bambus*, *carambol*, *urugutan*), limbi africane (*banană*, *satana*), limbi vorbite de populații amerindiene (*hamac*, *savană*, *cacao*, *ciocolată*, *tomată*, *jaguar*, *hanorac*).

În capitolul „*Viețuirea*” *cuvintelor*, autorul vorbește despre organizarea vocabularului în câmpuri semantice („Cuvintele nu trăiesc singure!” p. 93). Sunt prezentați termeni pentru corpul omenesc, nume de animale, nume de culori, termeni din domeniul culinar (organizați în funcție de limba de origine: latină, turcă, greacă, franceză, germană; sunt discutate separat *frișcă* și *marmeladă*; povestea continuă cu nume de mâncăruri de sărbători), termeni din domeniul vestimentației.

În ultimul capitol al acestei secțiuni, autorul arată că faptul că limba, mai ales vocabularul, reflectă istoria poporului care o vorbește, deci faptul că unele noțiuni se învechesc duce la „*Moartea*” *cuvintelor*. „Certificatele de deces” ale acestor cuvinte sunt prezente în dicționare sub forma precizărilor „învechit”, „ieșit din uz”. Un alt tip de îmbătrânire este uzura corpului fonetic, fenomen care explică, de exemplu, de ce rom. *im* (< lat. *limus* „noroi”) s-a păstrat numai regional și a fost înlocuit de *noroi*, împrumutat din slavă. Urme ale unor cuvinte latinești moarte se păstrează în derivate sufixale românești (*auș*, *cătușă*, *lăpuș*, *mătușă*, *măzărliche*). Paradoxul este că, deși sunt foarte vechi, cuvintele latinești constituie încă lexicul de bază al limbii române și nu par a avea de gând să moară.

A doua secțiune, mai redusă ca dimensiuni, se deschide cu un capitol intitulat *Ce este limba română*. Autorul consideră ca fiind potrivită cu spiritul colecției definiția genealogică, în linia lui Rosetti și a lui Pușcariu: limba română continuă latina, asemenea celorlalte limbi romanice, dar cu numeroase schimbări, apărute ca urmare a dezvoltării ei. Autorul precizează că punctul de reper al întregii colecții va fi limba română standard, normată de Academia Română, pe baza tradiției și a uzului cult majoritar. Unele volume ale colecției vor avea ca subiect anumite etape din evoluția limbii române (cuvinte proto-române, existente în toate dialectele ori cuvinte uitate/dispărute), altele, relația cu latina și cu celelalte limbi romanice (cuvinte latinești transmise tuturor limbilor romanice, dar absente din română), altele, variantele geografice și unitatea acestora

(cuvinte specifice dialectelor și graiurilor), influența românei asupra limbilor popoarelor învecinate (cuvinte exportate, în majoritate din terminologia pastorală), variantele sociale (cuvinte argotice). Pentru a completa imaginea de ansamblu a limbii române, Marius Sala vorbește despre stratul latin, substratul traco-dac și superstratul slav, despre celelalte influențe străine și, în mod special, despre faptul că limba română este „de două ori latină” (p. 171), prin cuvintele moștenite și prin cele împrumutate ulterior, fenomen care stă și la baza a numeroase dublete etimologice (lat. *vesica* s-a moștenit ca *bășică* și s-a împrumutat ca *vezică*).

În capitolul *Moștenirea latinească* sunt prezentate atât câteva împrumuturi făcute de latină (și transmise apoi limbilor romanice) din substratul celtic (*caballus, camisia*), din greaca veche (*bracchium*), cât și împrumuturile făcute de română din latină – aproximativ 2000 de cuvinte, în afară de derivate, majoritatea având o poziție centrală în lexicul românesc. Se face o scurtă prezentare a acțiunii legilor fonetice asupra cuvintelor moștenite din latină, precum și a schimbărilor fonetice neregulate. Autorul îi urmează pe Sextil Pușcariu și pe I. Fisher, preferând, în studiul cuvintelor moștenite, perspectiva istorică romanică: cuvinte panromanice și diferențele semantice dintre acestea (*pasăre, tânăr*) vs cuvinte moștenite de română și de câteva limbi romanice (*a fierbe, frumos*) vs cuvinte moștenite numai de română (*împărat, oaie, a apuca, mare, creștin, lingură*) vs cuvinte moștenite de toate limbile romanice, cu excepția românei. O altă perspectivă este cea a poziției cuvintelor moștenite în lexicul românesc: unele aparțin limbii literare, altele sunt doar dialectale.

În capitolul *Româna – mare importator de cuvinte*, autorul vorbește despre „ospitalitatea” limbii române față de cuvinte provenite din diverse limbi și o ilustrează cu exemple din: latină, traco-dacă, greacă veche, limbi vechi germanice, slavă veche, limba pecenegilor și a cumanilor, maghiară, greacă bizantină și neogreacă, turcă, limbi slave moderne, limbi romanice occidentale, germană, romani, engleză.

Din capitolul *Româna – creator de cuvinte* aflăm că româna (ca și celelalte limbi romanice) a moștenit din latină nu numai cuvinte, ci și sistemul de formare a cuvintelor (sufixe și prefixe). Acest fapt poate să creeze dificultăți în considerarea unor cuvinte (de exemplu, *arătură* sau *cepar*) ca fiind moștenite din latină sau create pe teren românesc. În aceeași situație incertă se află și derivatele existente în mai multe limbi romanice, dar absente din latină, cum este cazul verbului *a îngrășa* și al corespondentelor sale romanice. Pentru aceste cazuri, autorul sugerează posibile criterii de diferențiere. Tot interne sunt și creațiile expresive (*hârș!*, *șovâlc!*) ori trecerile de la nume proprii la nume comune (*joben, penteleu*).

Româna nu e numai un mare importator de cuvinte, ci și *exportator de cuvinte*, ambele ipostaze fiind dovezi ale contactului lingvistic neîntrerupt. Majoritatea cuvintelor „exportate” de română sunt populare, prin contact direct: din terminologia pastorală, s-au transmis în slovacă douăzeci și cinci de termeni, iar în maghiară, peste două sute; *brânză* există în treisprezece limbi, iar *mămăligă*, în unsprezece. Româna a influențat lexical aproape toate limbile slave, maghiara, neogreaca, turca, albaneza, limba romani, limbile vorbite pe teritoriul României și, în stadii mai vechi, slavona, latina medievală. Împrumuturile livrești spre limbile occidentale sunt mai rare (*securitate*).

Primul volum al colecției „Viața cuvintelor” oferă deci atât specialiștilor, cât mai ales publicului larg o imagine de ansamblu asupra limbii române, a structurii și a evoluției sale lexicale. Stilul relaxat și jovial al autorului, precum și informațiile selectate în mare măsură pentru caracterul lor anecdotic reprezintă o invitație pentru lectura întregii colecții.

ADINA DRAGOMIRESCU
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
 București, Calea 13 Septembrie nr. 13

RODICA ZAFIU, **101 cuvinte argotice**, București, Humanitas, 2010, 384 p.

Deschisă de însuși coordonatorul ei, Marius Sala, printr-un volum-program, *101 cuvinte moștenite, împrumutate și create*, colecția „Viața

cuvintelor” continuă cu *101 cuvinte argotice*, de Rodica Zafiu, șefa Catedrei de limba română de la Facultatea de Litere a Universității din